

УДК 616.89:316.3”20”

М. М. Пустовойт, д-р мед. наук, доц.,
Р. В. Кечур, канд. мед. наук, доц.,
В. Л. Єшкілев

МІСЦЕ ПСИХІАТРІЇ В ПОСТМОДЕРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

УДК 616.89:316.3”20”

М. М. Пустовойт, Р. В. Кечур, В. Л. Єшкілев
МІСЦЕ ПСИХІАТРІЇ В ПОСТМОДЕРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

У даній статті звертається увага на проблему психіатрії в сучасному суспільстві, його ставлення до людей з психічними розладами. Автори відстоюють думку, що існуюча «форма психіатрії», як лакмусовий папірець, відображає стан суспільства та його проблеми, що суспільство повинно невпинно шукати «кращу форму» і не задовольнятися існуючою. Наведені наприкінці статті «можливі форми» соціально-орієнтованої психіатрії спрямовані на ре-соціалізацію людей з психічними розладами в соціумі.

Ключові слова: психіатрія, психічно хворі, психічна патологія, соціально-орієнтована психологія.

UDC 616.89:316.3”20”

М. М. Pustovoit, R. V. Kechur, V. L. Yeshkilev
THE PLACE OF PSYCHIATRY IN POSTMODERN SOCIETY
The Odesa National Medical University, Odesa, Ukraine

This article focuses on the problem of psychiatry in modern society, its relation to people with mental disorders. The authors argue that the existing “form of psychiatry”, as a litmus paper, reflects the state of society and its problems, that society should unceasingly seek for a “better form” and not be satisfied with the existing one. The “possible forms” of social-oriented psychiatry aimed at re-socialization of people with mental disorders in the society are presented at the end of the article.

Key words: psychiatry, mentally ill, psychiatric pathology, socially oriented psychology.

Тенденція до ізоляції «диваків», незрозумілих, а тому «підозрілих» людей виникла в епоху розвитку міст, коли щільність проживання населення, з одного боку, дала можливість поділу праці та покращила якість життя, але з другого — різко збільшила психологічне напруження між людьми. Саме тоді виникла потреба в ізоляції «інакших елементів», які заважають «злагодженій роботі громади».

Цю функцію «суспільної санітарії», серед інших громадських інститутів, почала виконувати й психіатрія. Протягом різних часів психіатрія мала різноманітні обличчя. Це «обличчя психіатрії» ніяк не залежить від науково-технічного про-

гресу або літочислення. Тут можна згадати зняття ланцюгів з душевно хворих Філіпом Піннелем (1796) у клініці Бісетр [1; 2]. До речі, даний заклад за тих часів, з метою економії коштів, виконував функції божевільні та державної в’язниці одночасно. Іншим прикладом «радикальної санітарної психіатрії» з жахливим обличчям може слугувати психіатрія нацистської Німеччини, де за період з 1939 по 1945 рр. було знищено 180 тис. (а згідно з іншими даними, до 1 млн) психічно хворих пацієнтів [3].

Громадська думка XXI ст. також уражена «фарисейством». Пропагуючи відкритість системи і ліберальні практики поводження з психічними патологіями, громадські діячі не пропонують реальної заміни традиційної інституційної пси-

хіатрії. Власне, від лідерів, а швидше «дилерів ліберальної думки», ми чуємо лише загальні турботливі побажання людям з обмеженими можливостями, які контрастують з їхніми ж обіцянками «зробити життя народу безтурботним».

Ми маємо справу з фронтальною суперечливістю у ставленні суспільства до душевнохворих. З одного боку, декларується відкритість до розуміння невиліковних душевних проблем, методологічне зняття (розширення) поняття норми та толерантність, а з другого — громадяни як і у «старі часи» бояться людей з психічними розладами. «Сите» буржуазне суспільство не хоче дискомфорту та проблем з «інакшими» людьми. По суті, громадська думка не сприймає психічно хворих людей як «рівноправних сусідів» і «по-старому» намагається їх ізолювати якраз у ті, умовно «політкоректні», рамки, які й пропонує постмодерновому соціуму модернізована інституційна психіатрія. Можливо, так відбувається тому, що людям краще вдається засуджувати та каятися за свої старі гріхи в минулому (або чужі гріхи), аніж робити маленькі кроки до покращання й впорядкування життя в сьогоденні. Втім, так було завжди.

У цьому ж напрямку розвивається ще одна тенденція — суспільство на рівні публіцистичного тренду та «модної філософії» створює сили, що «фріки» начебто потрібні громаді, адже вони креативні й з вдячністю приймають правила гри кіберсуспільства (cyber community), бо воно відповідає «далекій близькості» шизоїдного світу. А з другого боку, «фріки» — своєрідний «матеріал до витрат» постмодернізму, який використовується для досягнення популістських політичних цілей і першим «кидається у вогонь» у разі форсмажорних обставин.

У більш широкому розумінні — душевно хворі є «засобом», який руйнує стереотипи й архаїчні структури традиційного суспільства, що заважають «вільному ринку» і новому ліберальному істеблішменту. Проте, одночасно, люди з психічними розладами виступають у ролі тих «неминучих жертв епохи змін», втрати яких апіорі «приймаються до розрахунку».

Ідеї гуманності, як такі, поступово деактуалізуються. Вони, з одного боку, начебто канонізовані, а з другого — знецінені тотальною постмодерною «грою правилами». У цій грі гуманізм виступає в ролі складової мозаїки, елементам якої можна надавати «мультиполярну форму», а потім прикладати до будь-якої гри, необхідної для конкретних цілей або ситуації.

Прикладом може служити дискусія навколо створення нової діагностичної категорії «селфі-

тис» [4; 5]. Це схильність до самоствердження через нав'язливе ексклюзивне позиціонування свого «поточного буття», тобто суспільство однією рукою провокує появу «нового поля патологій», вигідних для збуту продукції сучасних галузей виробництва, а іншою — непомітно стигматизує носіїв цього поля патологій як потенційних маргіналів при майбутній «зміні трендів». У цьому сенсі сучасна психіатрія, так само як і традиційна, продовжує виконувати роль санітарного апарату, але під іншою мотивацією і під іншою маскою. Вона стає частиною механізму регулювання основних трендів.

Початкові ідеї гуманізму, які свого часу привели до революційних змін у поведженні з людьми, що мають психічні розлади, наразі йдуть з лінії горизонту. А питання «Де місце психічної патології та психіатрії в сучасному ліберальному постмодерному суспільстві?» продовжує залишатися без відповіді. Відсутність відповідей породжує незрозумілість і невідомість. А вони — незрозумілість і невідомість — відчужують людей один від одного, посилюючи, з одного боку, почуття самотності та ізоляції, а з другого — стигматизують ці почуття.

Універсальність і позачасовість цього механізму відчуження «іншого», закладеного у «суспільному позасвідомому» [6], добре ілюструється цитатою романа Томаса Манна «Доктор Фаустус»:

«Тут я дозволю собі одне зухвале зауваження, яке мені підказує досвід наших днів. Для того, хто любить називати речі своїми іменами, в самому слові й понятті “народ” завжди є щось архаїчно-обачне, і він знає, що коли масу підбивають на лихі, ретроградні вчинки, її величають лише “народом”. Що тільки на наших очах і не зовсім на наших очах не робили в ім'я народу такого, чого б, мабуть, не зробили в ім'я Бога, в ім'я людства чи в ім'я права! Але народ таки дійсно завжди залишається народом, принаймні в його структурі є певний архаїчний шар, і мешканці Малого провулка Мідярів, Лізині сусіди, які в день виборів віддають свої голоси соціал-демократам, одночасно можуть вбачати щось демонічне в бідній бабусі, що не може стягтися на якесь помешкання не в підвалі, і, побачивши її, хапають своїх дітей, щоб вона не зурочила їх лихим оком. Якби таку жінку знов засудили на спалення — а сьогодні вже й це навіть можна собі уявити, тільки трохи змінили б звинувачення, — вони стояли б за огорожею, спорудженою магістратом, дивилися б на вогнище, проте, мабуть, і не подумали б збунтуватися. Я кажу про народ, але

такий прадавній, щиро народний шар є і в самих нас, і, як чесно признатися, я не вважаю релігію найдієвішим засобом, що не дав би йому вихопитися назовні. Тут, по-моєму, може допомогти лише література, що вчить гуманізму, проголошує ідеал вільної, досконалої людини» [7].

Тому ми пропонуємо подивися на суспільство як на динамічне утворення, у якому постійно присутні обидві тенденції: виключення «ненормальних» елементів з товариства та їх «зворотне включення» до соціальної взаємодії. Цю останню тенденцію і варто позначити гуманізмом.

Тож яким чином людину з психічним розладом можна зробити повноправним членом суспільства? Як відомо, сучасні медикаменти дозволяють утримувати поведінку хворих у соціально прийнятних рамках, що надає їм можливість залишатися залученими до громадського життя. Такий стан речей дозволяє *втілювати/створювати* нові форми соціально-орієнтованої психіатрії, мета яких не ізолювати, а ре-соціалізувати, тобто утримувати людей з психічними розладами в соціумі.

Такими «новими формами» соціально-орієнтованої психіатрії є, наприклад:

— створення системи невеликих комунальних центрів соціально-орієнтованої психіатрії, щоб можна було б надавати допомогу безпосередньо за місцем проживання;

— створення центрів дозвілля і центрів зайнятості для людей, які втратили колишні місця роботи у зв'язку з хворобою;

— створення та розвиток нових професій, мета яких допомогти розкрити і реалізуватися збереженому в людині ресурсу, незважаючи на хворобу. Маються на увазі такі професії, як психотерапевт, ерготерапевт, арттерапевт, трудотерапевт та ін. Однак тут потрібно зважати на той факт, що професія це практика, якою людина заробляє собі на життя, тож, на жаль, інтереси того, хто пропонує послуги, не завжди збігаються з інтересами споживача. Тому взаємодія у такий спосіб не повинна повною мірою визначати форми взаємодії суспільства з проблемою психічних розладів;

— вкрай необхідна волонтерська діяльність, спрямована на догляд і взаємодію з людьми, які мають власний досвід перебування у психіатрії (один із сучасних політкоректних термінів, що позначає психічний розлад). Така діяльність може задовольнити властиву людині потребу в турботі про когось і створювати новий соціальний досвід, необхідний для розуміння ролі «особливих людей» у житті суспільства;

— ще однією з форм добровільного волонтерства є ідея спільного проживання, коли сім'ї беруть до себе в будинок, під свою опіку людину з душевною проблемою. До речі, ця ідея не нова, раніше вона була реалізована у формі спільного проживання хворих і лікарів на території лікарень.

Висновок

Суспільство, яке уникає процесу шукання місця для психіатрії, вбиває в собі той аспект життя, який наповнений пошуком «нового», подивом від знайденого та непередбачуваністю цього процесу. Можна припустити, що внаслідок втрати подібного рефлексивного дискурсу, а відтак — і втрати розуміння феномена людини як такої, суспільство прирікає себе на неминучий крах. Тому «глорифікація» або «демонізація» божевілля, як остаточний вирок, однаково беззмістовні. Розуміння починається з вивчення фактів, зокрема фактів емоційного буття. Наприклад, як це буває при важкій втраті: переживання почуття провини, сорому, агресії, болю та суму відтворюють більш глибоке розуміння сутності буття людини, що приречена природою свого біологічного життя на постійні втрати.

Ключові слова: психіатрія, психічно хворі, психічна патологія, соціально-орієнтована психологія.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комер Р. Основы патопсихологии. *Fundamentals of Abnormal Psychology*, 2001. 617 с.
2. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / пер. с фр. И. Стаф; под ред. В. Гайдамака. Санкт-Петербург: Университетская книга, 1997. 576 с.
3. Петрюк П. Т., Петрюк А. П. Психиатрия при нацизме: проведение «Акции Т-4» с активным участием психиатров. *Психічне здоров'я*. 2011. № 2. С. 53–63.
4. American Psychiatric Association makes it official: “Selfie” a mental disorder [Electronic resource]. *Adobo Chronicles*. 2014. Access mode: <https://adobochronicles.com/2014/03/31/american-psychiatric-association-makes-it-official-selfie-a-mental-disorder/>.
5. Balakrishnan J., Griffiths M. D. Exploratory Study of “Selfitis” and the Development of the Selfitis Behavior Scale. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2018. Vol. 16, iss. 3. P. 722–736.
6. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.
7. Манн Т. Доктор Фаустус. Київ: Дніпро, 1990.

Надійшла до редакції 09.11.2018

Рецензент д-р мед. наук, проф. Е. В. Мельник,
дата рецензії 13.11.2018